

Євген Сверстюк

«Я ДЛЯ ТЕБЕ ГОРІВ...»

Доля поета Василя Симоненка усміхнулася ще за життя. Вона до нього ласкава і тепер. Симоненка люблять і люблять. Якось йому не могли зашкодити і ті нелюби, що тримали його під своєю партійною опікою і досі зараховують до свого табору.

Тим часом молодий поет якось одразу визначився в колі саме тих шістдесятників, що пізніше були оцінені як дисиденти і були репресовані.

Творчий подвиг Василя Симоненка полягав у тому, що він стрімко піднявся до вершин вільної думки — і уся вчорашня кон'юнктура відразу облетіла, як торішній лист. Власне, таким його і бачить сучасний читач — у високому леті.

* * *

«Наш Василь вже іде по найдовшій у світі дорозі», — писав на вістрі шістдесятих Микола Вінграновський.

Вже й Микола пішов по найдовшій у світі дорозі... Але часом вони повертаються. Як повертався до Гамлета Привид його батька-короля. Як повертається до дітей-сиріт мати у відомій пісні. Як повертається до обраних дух пророка.

Недолюблена любов Василя Симоненка до України ще довго ятрила. Була вона така жива і неспокійна, що і тепер приходиться. І знову ходить старими стежками Полтавщини. Але хрещення Василеве відбулося в Києві, і на святі Різдвяних Василів він тут зустрічається з Василем Стусом. Як дві великі тіні, «зболені одним наскрізним болем» (М. Вінграновський).

Біль Симоненка був глибоким, але більш фантомним. Сам він недоболів, нестраждав і не допив гіркої чаші,

яка була йому приготовлена. Він відійшов так рано і так раптово, що ми ще довго на землі вважали його живим сучасником, який із Черкас якимось перемістився в не досяжні висоти, а тому слово його ще сміливіше і лункіше.

А тут холодний вітер свободи вривається в його порожню високу нішу, і там вже підіймається луна потойбічна свободи абсолютної і безоглядної.

Симоненко живий тихо благав:

Воскресайте, камінні душі,
Розкривайте серця й чоло...

Він проникливо нагадував:

Ти знаєш, що ти людина?
Ти знаєш про це чи ні?
Усмішка твоя єдина...

З тихою любов'ю говорив:

Я для тебе горів,
Український народі,
Тільки, мабуть,
Не дуже яскраво горів.

Там, на вселенських вітрах, його полум'я заяскривіло. Любов стала вимогливою:

Хто тебе любов'ю обікраде,
Хто твої турботи обмине,
Хай того земне тяжіння зрадить
І з прокляттям безвість проковтне.

І він вже наче з вічності запитує:

Де зараз ви, кати мого народу?
Де ваша велич, сила ваша де?

Кати живуть у достатку і навіть збираються юрбами, обвішані медалями. Але не можна сказати, що слово з висоти їх не зачіпає. Вони дивляться один на одного порожніми очима і мацають за гудзики, щоб переконатися, що живі.

Велику силу має слово вільне і чесне. Великої енергії додає йому дзвін обірваного життя. Смерть суворо і зви-сока дивилася на метушню вислужників режиму, а вони теж відчували, що вона — вища і справжніша за них.

Друзі поета пройнялися високим маєстатом його сло-ва й зігнорували пастки та бар'єри. Рукописи передано за кордон, до журналу «Сучасність», на хвилі радіо «Сво-бода», до видавництва «Смолоскип», яке стало назива-тися його іменем.

Але важливішим за тамвидав є те, що Симоненко пішов у самвидав. Його найсміливіше, найодчайдушні-ше слово зазвучало у шкільних і студентських аудито-ріяx. І було воно таким простим і щирим, що перед ним німіли.

Ця шалено вільна хвиля солідарності друзів закину-ла зірку Василя Симоненка саме туди, куди він прагнув.

Упаду я зорею,
Мій вічний народе,
На трагічний і довгий
Чумацький твій шлях.

І було видно ту зорю в холодній далині — так високо, що ніхто і не задрив.

На долах була розгубленість. Хіба так можна? Але ж він ніколи не питав, чи можна. А тепер — померлим мож-на ще більше...

Багато щирих і добрих рук збирали його рукописи. Ба-гато злих і колючих очей промацували його слово. Та пра-ця добрих завжди переважить.

І пішло Василеве слово, наче перед ним розступилося море. А потім море замкнулося і стало мертвим. І багато легкодухих заплакало: нема надії! От хоч би що-небудь і як-небудь, і яке-небудь слово Симоненкове. І злі нагля-дачі зловтішно дозволили «яке-небудь» слово. І зібрано було докупи зерно, полову і перегній. І то була помста поетові найгірша!

Добрі люди розводили руками: «Хіба це те, що він на-поїв кров'ю серця? Для нас Василь Симоненко — це честь: жодного слова фальшу!»

Спілчанські колеги теж розводили руками: «Але ж ми всі так пишемо, лише якийсь процент правди... ми мусимо... такі обставини... треба ж якось протягувати хоч щось... адже виходять книжки... життя триває... не всім же вмирати чи сідати до в'язниці... а влада ж ця — назавжди».

Над дивом появи Василя Симоненка задумувалися всі. Адже то правда, що одночасно з ним навчалася в університеті дюжина поетів, які понаписували віршів у десять разів більше за нього. Майже правда і те, що говорить його ровесник, увінчаний лаврами: «Ми були романтиками і разом з Василем вірили у високі ідеали».

І не він один помер у віці до тридцяти. І майже всі писали про Україну, а дехто писав і вправніше.

Де ж він відірвався від них і як він піднявся над ними?

«На тебе також камеру відкрили», — свідчив Іван Світличний 10 років після смерті Симоненка. А поетів-ровесників його в камеру не брали...

Але це пояснення лише з одного боку. На Симоненка як автора збірки «Тиша і грім» також не відкривали б камери...

Отже, феномен Симоненка спалахнув в останні два роки його життя. Десь тоді очам його відкрилась «та правда, якої світ не хоче прийняти» (Єв. від Йоана). Тоді він став «окаянним», що «день і ніч плаче на розпутьях велелюдних» (Шевченко).

То був час нашого знайомства. Він сам розшукав мене. Очевидно, то для нього було важливо — увійти в перше коло, де був вищий рівень вимогливості. Але я не можу погодитися з думкою Ірини Жиленко («Номо feriens») про фатальний вплив Сверстюка і Світличного. Це радше було взаємопритягання схожих, які потребували один одного. Поет потребував і суворого критика, і вимогливого читача, і серйозної розмови. А хіба Василь Стус прийшов до нашого кола не з тих самих мотивів?

Є дві обставини, про які мало говорено. Перша: передчуття ранньої смерті. За вісім років раніше він писав:

«У тридцять смерті в очі подивлюсь». Але за два роки — він уже мчав проти вітру на чорному коні. Відчуття жаги життя, правди і краси неймовірно загострилися. Відчуття світу прекрасного, як «мереживо казкове». Відчуття єдиної миті: «завтра тебе не буде». Відчуття своєї долі: «бо нива це моя». Відчуття своєї козацької крові.

Тільки хоробрим відкривається фінал як неповторний шанс заяснити.

Мені здається немаловажним і те, що Симоненко з роду козацького (прадід його отримав дворянство за військові заслуги). Можна було б про це не згадувати (як це і робиться), коли б не те, що виявилось само. «Автор “Тиші і грому” мав добру поетичну школу і мужню душу», — зауважив Василь Стус.

В юнацькій п'єсі Симоненка (без назви) Леонід (образ автобіографічний) каже: «Йй подобалося моє бунтарство, розбавлене легким песимізмом... За це на курсі вважали мене нігілістом, егоїстом, скептиком і ще біс знає чим... Вона попробувала зробити з мене лояльного міщанина, моє терпіння лопнуло». Коли дівчина закидає йому, що він «поводиться з викликом», і запитує «Чого ти такий злий?», то з усього видно, що він бунтує проти безбарвного середовища байдужих. Це переростає в бунт проти фарисейства і німоти «соціалістичного суспільства».

Друга обставина. «Тиша і грім» — це не вигадана для збірки назва. То цикл інтимних поезій, з інтимним епіграфом Блока. До поета прийшло глибоке почуття:

Сам я сонний ходив землею,
Але ти, як весняний грім,
Стала совістю, і душею,
І щасливим нещастям моїм.

Звичайно, твори цього періоду були озвучені цим вибухом.

«Всі закохані завжди безстрашні», — писав Максим Рильський.

Драматичний, дуже драматичний світ поезії і прози життя останніх років Василя Симоненка. Треба ще сюди додати сповідь самотності:

Часто я самотній, ніби Крузо,
Виглядаю з-за обрію кораблів.

Сповіді його безжально правдиві й нещадні. Він собі докоряє за давнішу обережність, мовчанку, нещирість. На відміну від колег, які йшли від «юнацького максималізму» до плавного конформізму, Симоненко йшов від псевдоідейного «максималізму» до суворого морального максималізму, який вчить говорити правду на повен голос, чого б це не коштувало. Власне, та правда зробила його вільним і навчила випрямлено ходити на повен зріст, думати чесно, писати без виклику, але й без обачливості. Симоненко став поетом народної правди й високої думки перед обличчям вічності. Шевченко розмовляв з Богом, присутність якого відчував постійно. Симоненко навчився говорити, як перед Богом. І то було в світі тотального маскараду, де особа грала дрібні ролі й думала про вигоду як єдину вартість.

«Дух зійшов на нього, і не інакше», — казали люди, здивовані перемінами в його істоті й у його слові. В житті своєму він богомільним не був, а в газетярські роки, бувало, писав абищо на антирелігійне замовлення. Дуже повільно відкривалася йому висота несходжених стежок, повитих імлюю безбожного часу. За темними хмарами лжі ховалося все справжнє, і до всього доводилося продиратися крізь терни. Судячи з усього, Біблія йому не потрапляла до рук. Це була біда нашого покоління. Інформація була вторинна і лише загальнодоступна. У партком університету було донесено, що студент Симоненко говорив, начебто Джек Лондон кращий за Семена Бабаєвського. Викликали. «Вибране» Олександра Блока читали, але Блок вважався поетом малозрозумілим. «Земля людей» Екзюпері потрапила до рук Симоненка вже у лікарняній палаті восени 1963 р. — від черкаської цензорші. Тоненьку книжечку поезії Артюра Рембо дав мені почитати Симоненко, і я не встиг йому повернути. Час працював на те, щоб розпалювати спрагу, але не допускати Василя Симоненка до джерела. Поширення закордонних видань, що значною мірою спричинило арешти 1965 року,

почалося вже після його відходу. За життя Симоненка не було в самвидаві ні його публіцистичних творів, ні політичних трактатів, тоді в самвидаві панувала переважно поезія, і це була поезія М. Вінграновського, Л. Костенко, І. Драча. Але передусім вірші самого Василя Симоненка — не публіковані або спотворені цензурою.

Отак на висхідній крутій дорозі і зупинилась його хода. Зате світ лукавий і безбожний у всіх своїх масках він бачив навколо себе, і саме цей ворожий світ запалював у його козацькій натурі іскру протесту і дух непримирності.

Тремтіль, убивці! Думайте, лакузи!
Життя не наліза на ваш копил.
Ви чуєте?

Отже, є всі підстави говорити, що Василь Симоненко — одна з найголосніших і найзначніших постатей в українській поезії 60-х років, що він мав великий вплив на пробудження національно-демократичних настроїв в Україні. Попри самі громадсько-політичні обставини, що занесли його зірку на «Чумацький шлях», головним був усе ж таки феномен Василя Симоненка.

Я можу засвідчити, що ми, його старші друзі, не те що раділи за нього і пишалися ним, — ми відчували щось вище в ньому: він був на висоті лету в невідоме. Власне, тоді він і відірвався від кола літературних однокашників і поринув у глибіню самоти. Вони друкували і дарували один одному книжки, а він здав до друку «Земне тяжіння», переживав, що це ще не те, що треба, і з тривогою відчував, що втрачає сили. Для інших це, може, була б тільки «творча пауза», а для Симоненка втрата творчої напруги була ознакою біди. Поети такої цілеспрямованості не самоповторюються.

Максималізм любові, такої, «щоб навіть каміння байдуже хотіло ожити і жити».

Максималізм вірності Україні —

Я тоді з твоїм ім'ям вмираю
І в твоєму імені живу.

Максималізм вірності двох:

...чи ти зі мною поруч
Пройдеш безтрепетно по схрещених мечях?

Жага життя:

Не шкодуй добра мені, людині,
Щастя не жалій моїм літам.

І справжність життя:

Їй-право, не страшно вмерти,
А страшно мертвому жить.

Етичний максималізм:

Я хочу правді бути вічним другом
І ворогом одвічним злу.

І той вічно пульсуючий неспокій:

Мріяти й шукати, доки жити,
Шкварити байдужість на вогні.

І особливо пекуче чуття неправди, яка прикидається правдою:

Хто обікрав і обскуб його душу,
Хто його совісті руки зв'язав?
Де вони, ті відгодовані й сірі...

У Симоненка нема оспівування матері.

Але вірш «Одинока матір» (що стала «в сімнадцять літ вдовою») це передусім — їй:

Мадонно мого часу!
Над тобою
Палають німби муки і скорбот,
І подвиг твій,
Обпечений ганьбою,
Благословив розстріляний народ!

Високі стовпи, на яких тримався його світ любові та страждань, задалені позаду. Там залишилася

пам'ять його серця і обвуглений слід високого пориву. Це той рідкісний «синій птах», якого ніхто не бачить, але якимось відчують в повітрі його присутність. До Василя Симоненка в леті хотіли доторкнутися. Одним кортіло його сфотографувати, інші просили книжку з автографом, і то при тому, що був він одним із бідних журналістів і «поетом без книг». Мабуть, відчували загадку його зависання між небом і землею і його особливе право в тому незалюдненому просторі казати потаємне і промовляти дивні слова:

Вростаю у небо високе,
Де зорі — жовті джмелі,
І чую: пульсують соки
У тіло моє з землі.

У напруженій тиші аудиторій, настроєних на мотиви часу, чекали, що саме він може назвати — один за всіх, тих, що є, і тих, що полягли:

Усе, що вони недоMRIяли
У чорному гвалті боїв.

Дивно, що в заземленому, пригніченому, залежному світі є таке відчуття людини, яка доторкається до вічного. Чи не є це ознакою того, що справжнє, яке ховається по той бік видимості, все-таки озивається — чи то як напівзабута пісня, чи як покинута арфа, чи як приглушене сумління. Назвемо ту сутність голосом, речником — вона поєднується з духом часу і, озвучена в слові, стає самодостатньою, щоб жити як момент єднання минулого з майбутнім. І тут вже критичні судження нічого не можуть змінити.